

ІСТОРІЯ БАЛЬНЕОЛОГІЇ

УДК 615.838(477.86) (09)

Ю.Б. БОРИС, О.Д. ГАВРИЛІВ

САНАТОРІЙ “ЧЕРЧЕ”: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЛІКУВАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ

В статті освещается тема возникновения курорта Черче с 1927 года до настоящего времени. В основании курорта принимали участие премьер-министр правительства ЗУНР Кость Левицкий, такие известные люди того времени, как писатель Левко Лепкий и доктор Марьян Панчишин.

Работа содержит информацию обо всех бальнеологических факторах курорта - источниках с большим содержанием сероводорода и 3-х источниках питьевой минеральной воды: "Лёня", Ч-8 и Ч-9, а также торфяных грязях, которые по своим лечебным свойствам не уступают, а даже преобладают над гязями Мертвого моря.

В статье обоснованы рекомендации к лечению в санатории «Черче» таких заболеваний - дегенеративно-дистрофические заболевания позвоночника, суставов, воспалительные процессы в суставах, заболевания центральной и периферической нервной системы, а также периферических сосудов.

* * *

Санаторій “Черче” - бальнеологічний курорт України, розміщений на висоті 300 метрів над рівнем моря, оточений горбами. Середньомісячна температура літом становить +18°C, зимою - -5°C. Це територія Рогатинського району Івано-Франківської області, розташована на віддалі 80 км від Львова, 78 км від Тернополя, 4 км від Рогатина.

Лікувальні властивості курорту відомі з 1905 року, проте масово почали використовуватись тільки з 1927 року з часу функціонування санаторію.

Перша письмова згадка про опільське село Черче датується 1433 роком, та існувало воно значно раніше. Можливо відтоді, як за княжих часів на найвищій вершині Заланівських гір повстав василіанський монастир св. Великомучениці Параскеви П’ятниці. Неподалік монастиря виникло село, спочатку називалося Чернече, відтак – Чернче, а позаяк для української мови не зовсім звичке поєднання трьох приголосних, то одна випала і залишилося Черче. Існують перекази, що місцеві ченці лікували людей від очних хвороб і від болю у спині. Очі лікували водою з джерела, що й досі пульсує під горою, де стояв монастир, а хворих на ревматизм зцілювали боровиновими гязями – там, де нині функціонує санаторій “Черче”.

Письменник Роман Коритко, уродженець Черче, голова Львівського товариства братів-рогатинців, палкий патріот опільського краю, написав книгу про історію санаторію: “У південно-західному куті Черча, у неглибокому ярку з незапам’ятних часів з-під землі витікали джерельні води і заболочували продовгувату низину. Вся ота територія належала сільській громаді, то й з ранку до вечора в болоті талапалися гуси, качки та рохкали свині. Але черчани знали, що болото таїть у собі зцілювальну силу, бо ще у сиву давнину їхні предки лікували ним хворих, які скаржилися на ломоту спини, рук та ніг. Користувалися досить примітивним способом: нагрівали у відрах рідку болотяну масу, наповнювали нею бочку і занурювали туди хворого. Сеанси тривали доти, поки не зникали болі”.

Спочатку гязями лікувалися лише черчани і мешканці навколишніх сіл. Кмітливіші вивозили гязі до Рогатина і там продавали. Поголос про їхні цілющі властивості розширив і географію хворих. У 70-80-х роках XIX ст. у Черче приїздили люди з різних куточків Галичини, і навіть, із-за кордону. А от офіційно лікувальні властивості черченських джерел були визнані фахівцями лише на початку XX ст.

У 1905 році в околицях Рогатина відбувалися великі військові маневри австрійської армії. Старшини, серед яких було чимало українців, звернули увагу черчан, що їхні джерела й болото мають велику лікувальну вартість і силу. До Відня на аналіз направили проби води і болота. Лабораторні дослідження виявили, що черченські джерела містять великі домішки сірководню і придатні для лікування суглобів, подагри, радикуліту і різних гінекологічних хвороб. Віденські

німці обіцяли побудувати будинки-купальні і через двадцять років передати їх у власність громади. Тоді цією думкою перейнявся вїт села Теодор Гладун, проте селяни не підтримали цю справу і великий почин пустили у забуття. Одначе сам Теодор Гладун ніколи не забував свою ідею, і зумів зацікавити нею свого родича Василя Гладуна, який також почав мріяти про реалізацію планів створення купелі.

Вибухнула Перша світова війна. Весною 1915 року, в часи наступу німців на Рогатин, кілька німецьких лікарів завітали до Рогатинської гімназії та звернулися до професора Миколи Угрин-Безгрішного із запитанням, чи знає він щось про черченську воду. Від отця Івана Созанського проф. М. Угрин-Безгрішний довідався, що німці ще раніше цікавилися черченською водою і болотом та казали, що такою доброю мінеральною водою розумні люди не можуть легковажити.

Отож, після війни Микола Угрин-Безгрішний та Василь Гладун – вирішили продовжити справу закладення черченського санаторію.

Проби води і болота вони направили до Грацу, де було встановлено, що вода є дуже доброю і містить чимало йоду. Двоє ентузіастів звернулися до відомого у Львові доктора Мар'яна Панчишина, який пообіцяв їм допомогти в організації санаторію. Інженер Роман Грицай виготовив план лазні на 18 кабін, яку було збудовано 1928 року в одноповерховому будинку, де розмістили 12 сірчаних і 6 буровинових лазень. Як згадує М. Угрин-Безгрішний, його “совість на цьому заспокоїлася” і його роль перейняв на себе директор місцевої школи Петро Бігус. Він з великим молодечим запалом віддався “сірчаній організації”. Селяни щиро полюбили його і допомогли перетворити лазню на “Сірчану гордість Черча”.

У травні 1927 року в Черче відкрився перший лікувальний сезон. Протягом літа на курорті пролікувалися 300 хворих. Усі вони мешкали у сільських хатах, але ніхто не скаржився на побутові умови, адже основним було те, що майже всі хворі вилікувалися.

Після глибокого аналізу мінеральних джерел у Черче й визнання їх лікувальних цінностей, за пропозицією Мар'яна Панчишина, Українське лікарське товариство у Львові восени 1928 року створило ініціативний комітет на чолі з Костем Левицьким. Комітет розпочав організацію нової купелевої спілки у Львові, яка з березня 1929 р. отримала офіційну назву “Мінеральний живець “Черче””. Членами спілки були такі відомі українські громадсько-політичні діячі, як перший прем'єр уряду ЗУНР Кость Левицький, письменник Левко Лепкий, лікарі Остап Прийма, Мар'ян Панчишин, Тит Євген Бурачинський, Лев Чаплинський. 1 березня 1929 року у Львові відбулися установчі збори спілки “Мінеральний живець “Черче”, які затвердили статут і обрали керівні органи, а між їх скликанням – Надзирну Раду, що складалася із семи членів: Мар'яна Панчишина – голови, Костя Левицького – заступника, о. Василя Томовича, д-ра Антона Гавковича, директора банку “Дністер” Ярослава Колтунюка, о. Івана Ліщинського, черченського вїта Василя Гладуна.

Надзирна Рада затвердила управу санаторію, до якої ввійшли Антін Король, Левко Лепкий, Тит Бурачинський (всі були наділені правами директорів), а також Петро Бігус, що мав статус заступника директора.

Весною 1929 р. управа розробила генеральний план розбудови санаторію, яким передбачалося насадження парку, спорудження будівель, розширення водолікарні. Першою була двоповерхова “Палатка” готельного типу, спроектована львівським архітектором Євгеном Нагірним, що водночас служила за їдальню, забавовим приміщенням і готеликом. Також у “Палатці” розмістилися кіоск, буфет, казино, перукарня, лікарський кабінет і кухня. На другому поверсі розташували вісім покоїв для гостей. Разом з “Палаткою” через дорогу, на пагорбі перед скалою, збудували невелику дерев'яну каплицю.

Офіційне відкриття санаторію відбулося в неділю, 21 липня 1929 року о 10 годині, на майдані біля “Палатки”. 12 священників відправило Службу Божу. Вони освятили “Палатку” і три мінеральні джерела – “Кип'ячку”, “Черчанку” і “Гладунівку”. Кость Левицький розповів про перспективи розвитку санаторію.

У 1930-1934 роках завершилося насаджування парку та будівництво пансіонатів: “Роксоляна”, “Надія”, “Учительська спілка”, “Туринівка”, “Віта”, “Амата”. Будівельники здали в експлуатацію три питні джерела – “Льоня”, “Ч-8” і “Ч-9”.

Слава про санаторій “Черче” рознеслася не тільки по всій Галичині та Польщі, а про його цілющі джерела почули в інших державах і, навіть, за океаном.

У санаторії працювали такі лікарські світила, як Остап Прийма, Лев Чаплинський, Іван Владичин, Петро Онуфрик, Роман Турко. Тривалий час головним лікарем санаторію був Роман Осінчук, учень знаменитого професора Мар'яна Панчишина. Протягом дванадцяти років існування санаторію у Черче лікувалося чи відпочивало чимало видатних українських діячів. На цьому

курорті дозвілля і відпочинок були організовані на високому рівні. Часто відбувалися концерти, вистави, вечорниці, дансинги. Щосуботи та неділі на березі ставка в музичному павільйоні грав оркестр. У цьому оркестрі грав молодий композитор Анатолій Кос-Анатольський.

Помітною подією у Черче було завершення у 1933 році будівництва вілли письменника Богдана Лепкого - "Богданівка".

Українська преса кінця 20 - 30-х років часто писала про Черче у статтях, нарисах, репортажах, які стосуються історії, розбудови, розквіту санаторію, побуту його гостей, а особливо, про ефективне лікування хворих. Ось спогади судового радника з Бережан Володимира Кордуби: "Довгий час нездужав я на ниркове каміння. І хоч часто виїздив до заграничних купелів, не знайшов полегші. У 1929 р. поїхав за порадою знайомих до Черче. Боровиніві оклади та мінеральні води з джерел "Ч-9" і "Льоня" привели мене до здоров'я. Камінчик внаслідок пиття згаданих вод і окладів вийшов до міхура, а після літотрипсії у проф. Мерера у Львові сліду по недузі не лишилося".

Спілка із обмеженою відповідальністю "Мінеральний живець "Черче" проіснувала до вересня 1939 року, до приходу на галицьку землю більшовиків. Під час війни санаторій майже не працював.

25 липня 1947 року Рада Міністрів УРСР прийняла постанову "Про встановлення в Черче курорту". Першим директором і головним лікарем був Андрій Юзвенко, потім санаторієм керували Генрієта Прокопчук, Олександр Мац, Петро Грицюк, Ярема Самотулка. Санаторій було проголошено всесоюзною здравницею, у ньому пройшли успішне лікування тисячі хворих.

Але з року в рік нищилися парк, будівлі, забруднювалися джерела, за якими майже не було догляду, бо держава не відпускала грошей. Санаторій поступово занепадав. Останні 9 років здравниця працювала лише сезонно, а півтора року тому, навіть, постало питання про її закриття.

Сьогодні санаторій "Черче" - ЗАТ "Укрпрофоздоровниця" - намагається повернути собі колишню славу і популярність. Недавно санаторій очолив Михайло Падучак, який взявся за реалізацію цієї мети. Ремонту потребувала водолікарня, перекриття дахів, кімнати для проживання, треба було споруджувати нову котельню, замінити системи подавання сірководню в басейни. Як виявилось, навіть питна вода в санаторії надзвичайно тверда - 33 одиниці при нормі 7-8. Санепідемстанція заборонила її використання, щодня воду завозили спеціальною машиною з Рогатина - довелося встановлювати прибалтійську очисну установку.

Головні природні лікувальні чинники санаторію "Черче" - торф'яні грязі і сірководневі ванни. Задля цього люди їдуть звідусіль на Рогатинщину. За висновками фахівців: "Сірководневі ванни (сульфітно-сульфатно-гідрокарбонатно-кальцієва вода з вмістом сірководню 30-60 мг/л збільшують проникність клітинної оболонки, що сприяє нормальному надходженню поживних речовин до клітин, підвищують діяльність ферментів і гормонів в організмі, поліпшують обмін речовин у серцевому м'язі, сповільнюють згортання крові - таким чином запобігають тромбоутворенню, підвищують інтенсивність відновних процесів в ушкоджених тканинах, що сприяє розсмоктуванню вогнища запалення, поліпшують периферійний кровообіг, усувають біль, підвищують резистентність організму.

Торф'яні грязі регулюють процеси тканинного обміну, стимулюють функції ендокринних залоз, сприяють розсмоктуванню інфільтратів, утворених унаслідок запальних процесів, поліпшують кровообіг, трофіку хворих органів і тканин, зменшують вираженість болю".

Кажуть, великі гроші пропонував один ізраїльський бізнесмен, аби дозволили вивозити за кордон черченські грязі. Попередньо возив їх на аналізи до різних лабораторій, і виявилось, що вони кращі за розрекламовані грязі Мертвого моря. Бізнесменові відмовили, бо куди правильніше відроджувати санаторій - і задля економічного розвитку регіону, і насамперед для здоров'я наших людей.

Черченські грязі унікальні, вони не мулові, а торф'яні. Про їхні лікувальні властивості дізнаємося від головного лікаря Михайла Падучака: "Показаннями для лікування в санаторії "Черче" є дегенеративно-дистрофічні захворювання хребта, запальні захворювання суглобів, захворювання центральної нервової системи після перенесених інсультів та черепно-мозгових травм, захворювання периферійної нервової системи і периферійних судин.

Показання до оздоровлення в санаторії "Черче"

- I. Дегенеративно-дистрофічні захворювання хребта:
 1. Остеохондрози;
 2. Деформуючі спондиліози;
 3. Спондилоартрози;

4. Хвороба Бехтерева.

II. Дегенеративно-дистрофічні захворювання суглобів:

1. Первинні деформуючі артрози;
2. Поліостеоартрози;
3. Післятравматичні артрози.

III. Запальні процеси суглобів:

1. Ревматоїдні артрити, поліартрити;
2. Ревматичні артрити;
3. Інші види артритів і поліартритів.

IV. Захворювання центральної нервової системи:

1. Стан після перенесених інсультів та черепно мозкових травм у вигляді паралічів та парезів (приймаються хворі із супроводжуваними особами);
2. Стан після перенесених запальних процесів мозку;
3. Функціональні розлади центральної нервової системи (неврастенія, астенічний синдром, безсоння та інші).

V. Захворювання периферійної нервової системи:

1. Неврити;
2. Радикуліти;
3. Плексити;
4. Стан після перенесення травм спинного мозку та периферичних нервів.

VI. Захворювання периферичних судин:

1. Облітеруючий ендартеріт нижніх кінцівок;
2. Варикозне розширення вен;
3. Хронічні тромбофлебіти;
4. Трофічні виразки нижніх кінцівок;
5. Хвороба Рейно.

Зі слів головного лікаря Михайла Падучака: “Адміністрація санаторію спільно з Львівським медичним університетом нині відновлює лікування шкірних захворювань: екземи, псоріазу, а також лікування запальних процесів жіночої статеві сфери, безпліддя і хронічних простатитів у чоловіків.

Недавно відкрито єдине в Західній Україні регіональне реабілітаційне відділення на 60 ліжок для хворих з проблемами опорно-рухового апарату після травм. Планується створити реабілітаційний центр для дітей, хворих на ДЦП. У Черченській школі є недобудоване приміщення, в якому діти могли б проживати і навчатися, а в санаторії лікуватися.

Загалом для нас головне - перейти від сезонного до цілорічного режиму роботи.

У санаторії “Черче” використовують і допоміжні лікувальні чинники. Це сучасна фізіотерапія, в тому числі лазерна, підводні витягнення і душ-масаж, голкорексфлексотерапія, лікувальна фізкультура, психотерапія, інгаляторій, апаратні та лабораторні методи діагностики”.

І знову до історії. З березня 1929 по вересень 1939 року директором мінеральної оздоровниці в селі Черче був Левко Лепкий, журналіст і видавець, поет і композитор, який в еміграції написав пісню “Чуєш брате мій”. Його брат, письменник Богдан Лепкий, усі ті роки літній відпочинок проводив у Черчі. У 1932 році громадськість Тернопільщини з нагоди 60 – річчя письменника, як ювілейний дар, придбала для нього будинок у Черчі – віллу “Богданівка”. У 1983 році з політичних міркувань її за одну ніч знесли. Тепер на цьому місці є лише кам’яна плита. Громадськість Тернопільщини хоче відновити “Богданівку”. Тут можна було б розмістити і меморіальний музей братів Богдана та Левка Лепких, і музей санаторію. А ще планується розпочати будівництво каплички, яка в мінеральній оздоровниці “Черче” була раніше. Для багатьох і це є лікувальним чинником.

Термін оздоровлення 24 дні. Проживання в санаторії в одно- і двомісних кімнатах. Згідно методичних рекомендацій Одеського інституту курортології (1991, 1994 рр.) використання сірководневих і торф’яних грязей показано для лікування дорослих і дітей, що проживають на території України з підвищеною радіацією.

Відвідайте мальовничий куточок опільського краю, що своїми унікальними природними факторами повертає людям найдорожчий скарб – здоров’я!

ЛІТЕРАТУРА

1. Угрин-Безгрішний М. Живець Черче.- Черче, 1934.
2. Коритко Р.Ф. Історія санаторію Черче.- Львів, 1996.
3. Коритко Р.Ф. Опільське село Черче, історико-епічний нарис.- Львів, 1997.
4. Гаврилів О.Д. Живець у Черче: чи відродимо його колишню славу? // Народне здоров'я.- 2003.- № II.- С.4-5.
5. <http://sanatoriy-cherche.business-guide.com.ua>

Y.B. BORYS, O.D. GAVRYLIV

HEALTH RESORT “CHERCHE”: THE HISTORY OF THE BEGINNING AND MEDICAL PROPERTY

The article tells history of Cherche's Health Resort from 1927 to our days. Such famous people as writer Levko Lepkiy, doctor Marian Panchishin, prime-minister of West Ukrainian Republic government took part in founding of this resort.

This article consists the information about all of balneological factors of resort: H₂S-contains water sources and 3 drinkable springs “Lyona”, CH-8 and CH-9, and also peat mud that exceed Death's sea mud for their curing qualities.

Authors of the article write, motivate and recommend to visit the resort “Cherche” people with such diseases as: illness of nervous system, peripheral nervous system and peripheral vessels, inflammation of joints, degenerative-dystrophic diseases of spine and vessels.

Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького МОЗ України,
кафедра урології

Дата поступлення: 20.12. 2008 р.